

Bij de ebbe was het strand nog zeer wel te berijden.
De lage versnellingen kwamen hier flink naar voren
geschoten.

VELDRIJDEN OP ZAND EN STRAND

Wim Zonneveld

Vanaf 1911 worden er in Nederland wielerveldritten gereden. Breda heeft dan de primeur, maar in 1915, en vanaf 1923 jaarlijks, zijn er veldritten bij Scheveningen, door bos en over duin, zand en strand. Ze groeien uit tot een groot evenement met honderden deelnemers. 'Touristen' kunnen laten zien wat ze waard zijn, wedstrijdrenners krijgen de kans zich te tonen als specialisten, en: vanaf het begin rijden en sjouwen de dames naar hartelust mee.¹

meer dan een uur om 138 inschrijvingen te verwerken en controlekaarten voor een blijkbaar aansprekend evenement: een wielerveldrit van 21 km.²

De veldrit is begin oktober aangekondigd in de kranten. Lid van het organiserend comité zijn Willem 'Pim' Mulier, die na zijn terugkeer uit Nederlands-Indië in 1905 in Scheveningen is gaan wonen, en Philip J. Adrian, directeur van de Haagsche Automobiels-Maatschappij, oud-wielrenner en sinds 1908 voor-

Start op Duindigt van de veldrit bij Scheveningen op zondag 31 oktober 1915. Bron: *Revue der Sporten* 9, nr. 8 (3 november 1915): 98.

Op zondag 31 oktober 1915, half twaalf 's ochtends, is het druk op landgoed Clingendael bij Wassenaar. Het neemt aan het tafeltje van het organisatiecomité

zitter van de Nederlandsche Wielerbond.³ Maar de drijvende kracht achter het evenement is Carel

¹ Een iets andere versie van dit artikel verscheen als <http://www.sportgeschiedenis.nl/2016/02/05/het-veldrijden-begon-in-1911.aspx>.

² *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (6 oktober 1915) en (1 november 1915).

³ De latere (K.)N.W.U., opgericht in 1898 toen de A.N.W.B. de wedstrijd sport afstootte.

Het nemen van een hindernis tijdens de veldrit bij Scheveningen op zondag 31 oktober 1915. Bron: *Revue der Sporten* 9, nr. 8 (3 november 1915): 98.

Anthony Christiaan Last, vice-voorzitter van de N.W.B., en als politie-inspecteur in Den Haag op zoek naar tests voor de fysieke conditie van de manschappen.

Langs het Oranje Hotel gaat het naar strand en zee.

Klimmen, dragen en sjouwen

Als de deelnemers van Clingendael naar Duindigt even verderop zijn gereden, wordt daar om half twee het vertreksein gegeven. Het parcours loopt van de paardenrenbaan via terrein De Kievit, door de duinen langs de Scheveningse watertoren en het Oranje Hotel naar het strand; vandaar naar de vissershaven en over de sluizen van het Ververschingskanaal naar het eindpunt in de Westerduinen bij theetuin Greup bij Waalsdorp, een bekende pleisterplaats voor ruiters en sportieve wandelaars. Dat ziet er fors uit, en er wordt verwacht dat de deelnemers '[m]eer dan een derde van den totale afstand [...] wegens terreinmoeilijkheden te voet dienen af te leggen.' De rijwielen moeten vlak na de start over een 'hurdle' worden getild, en er moet vervolgens een hoog duin worden beklommen 'waar, van uit de verte gezien, de rijders als mieren tegen op kropen, de handigsten, die er het beste slag van hadden hun machine te dragen, verbeterden hier hun positie aanmerkelijk'. Op naar strand en zee. 'Er was natuurlijk rekening gehouden met het getij en zoo was bij de ebbe het strand nog zeer wel te berijden. De lage versnellingen kwamen hier flink naar voren geschoten. V.d. Wiel, onbedreigd aan het hoofd, maalde er lustig op los.' Het laatste deel gaat dwars door de hoge duinen bij de Bosjes van Poot;

hiervan 'was zoo goed als niets te rijden, het was klimmen en dragen en sjouwen tot de laatste zandvlakte toe'.

De besten

De 22-jarige Rinus, van der Wiel uit Rotterdam, 22 jaar, passeert als eerste de eindstreep, 'frisch als een hoentje, ten bewijze waarvan hij drie salto mortales sloeg'. Zijn tijd van 1 uur 55 sec. wekt behoorlijke verbazing, want vooraf was de eindtijd ingeschat op zo'n anderhalf uur. Hij is geen onbekende, want in juli was hij al Nederlands wegkampioen geworden in een monsterrit over 240 km van Amsterdam naar Maastricht, een vroege Amstel Gold Race, waarin hij zijn broer Piet in de sprint klopte.⁴

Ook de andere podiumklanten zijn bekenden. Nummer twee Pieter Hulleman uit Gouda is een typische langeafstandsman; hij eindigde in mei 1912 al vooraan in de eerste Friese rijwiel-Elfstedentocht. Nummer drie Jacob Kleiboer is pas 17 jaar. In april 1916 wint hij de wegrit Groningen-Amsterdam over 204 km als nieuweling. Zijn toekomst ligt echter in het organiseren van tentoonstellingen, sportwedstrijden, vliegshows en andere grote evenementen, met zijn eigen organisatiebureau tot ver na de Tweede Wereldoorlog.⁵ Onder de finishers is ook 'luitenant jhr. F. Teding van Berkhout met zijn 12 manschappen uit Haarlem, de 10 man van de Haagse politie en ten slotte luitenant Diemont uit Breda, met 16 huzaren'.

Een speciale persprijs gaat naar de enige deelnemster, de 29-jarige Christina Elisabeth Buis-van Willigen uit Halfweg; ook zij zal nog van zich laten horen.

⁴ Hij prolongeert zijn nationaal kampioenschap in 1917, 1918, 1921 en 1925, en is daarmee anno 2016 nog steeds recordhouder.

⁵ Zie 'Jac. Kleiboer' op stadsarchief.enschede.nl.

Er moet een hoog duin worden beklommen waar de rijders als mieren tegen op kropen.

De rit is een proef. De organisatie wil zowel de animo peilen als ervaring opdoen met een dergelijk evenement. De krant spreekt van 'een tour de force', tegelijkertijd een 'groot succes'; toch, er 'had nog wat meer ongebaande weg in kunnen liggen'.

De primeur

De 'veldrit' van 1915 bij Scheveningen is de eerste op dat parcours, en de eerste met nationale uitstraling en een dergelijke omvang. Maar de Nederlandse primeur gaat naar Breda. Daar vindt in 1911 een 'terreinrit' plaats, 'den eersten Hollandschen wedstrijd over ongebaande wegen'.⁶ Organisator is J.D. 'Dio' Viruly, medebestuurder van Last en Adrian in de N.W.B.; hij is tussen 1898 en 1902 een goede amateurrenner, en in 1911 gemeentebestuurder in Breda en regionaal wielpropagandist.⁷

Op zondag 4 juni starten 34 deelnemers, onder wie ook P.J. Adrian. Viruly markeert te paard het parcours met papiersnippers, dat naar Oosterhout gaat en dan Teteringen, over 40 kilometer sterk geaccidenteerd terrein, met veel begroeiing en paden met mul zand. Onderweg breekt er een zwaar onweer los, men raakt 'doorweekt' maar blijft 'lustig!' De finish bij uitspanning De Driesprong in Teteringen wordt na anderhalf uur het eerst bereikt door de 24-jarige Bredenaar jhr. Gerard Bosch van Drakestein, niet alleen een goede vriend en collega-amb-

⁶ *Algemeen Handelsblad* (6 juni 1911), *Nieuwe Tilburgsche Courant* (7 juni 1911).

⁷ En al vader van de jonge A. 'Jons' Viruly, de later befaamde vliegenier-schrijver. Zie: Adriaansen, Wim. 'Jan Dionys Viruly, wielrenner en bestuurder.' *De SPORTWERELD* 50-51 (winter 2008): 21-23, en: Adriaansen, Wim. *Jons Viruly, 1905-1968, vlieger en schrijver, vleugels aan het woord gegeven*. Zaltbommel: Aprilis, 2008.

Dames op weg naar de Scheveningse boulevard bij het Kurhaus tijdens de veldrit van De Kampioen op 25 mei 1933. De linkse foto-inzet toont 'Mej. Buys, winnares bij de dames', de rechtse C. v. d. Putten, winnaar bij de heren, uiteindelijke gediskwalificeerd. *Sport in Beeld* 9, nr. 20 (30 mei 1933): 310.

tenaar van Viruly, maar rond deze tijd de grootste Nederlandse weg- en (vooral) baanrenner, met een glanzende carrière tot diep in de jaren twintig.⁸

Brabant veldritland

Blijkbaar bevalt het terreinrijden de Brabanders.⁹ Op 24 september volgt een nieuwe rit, georganiseerd door weekblad *Het Rijwiel*, over 35 kilometer langs bos en hei bij Breda, met 52 deelnemers en Viruly weer als 'jagermeester'. G. Vlemmings uit Woensel wint, als vierde verschijnt hier al Pieter Hulleman uit Gouda. Nog een rit volgt op 5 mei 1912, bij Gilze-Rijen, H. van Ostade uit Oosterwijk wint over 25 km. Beide winnaars zijn bekende baanrijders in Tilburg; Vlemmings wint ook het Brabants kampioenschap van 1914, verreden als Brussel-Gent.

Speciale aandacht in de kranten krijgt de deelname in Gilze-Rijen van de in Breda geboren zussen Francisca (1869) en Gerardina (1874) van Woerkens¹⁰, die een tocht van 80 kilometer uit Den Haag maken om erbij te zijn. Francisca valt uit, maar met een 28e plaats is Gerardina de eerste Nederlandse rijdster die een veldrit volbrengt.

⁸ Rewijk, Daniël. 'Om de Sport Jhr. G.D.H. Bosch van Drakestein en de Nederlandse wielerswereld, 1902-1950.' Afstudeerscriptie. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 2002.

⁹ *Algemeen Handelsblad* (25 september 1911 en 6 mei 1912).

¹⁰ Familiestamboom Van Woerkens op www.genealogieonline.nl.

Start op het strand en de eerste helling in de duinen van de veldrit van Excelsior bij Scheveningen op 15 maart 1925. Bron: *De Telegraaf* (17 maart 1925).

De zussen zijn actieve leden van de Haagse wielervereniging Velo en terug te vinden in meerdere, rond deze tijd populaire, prestatieritten; bijvoorbeeld in 1915 de 10-uursrit voor dames vanuit Den Haag door Zuid-Holland, met 21 deelnemsters ('vooral de dames Woerkens, die een witte sportpet droegen, lokten vele leuke spot-uitdrukkingen der jeugd uit'¹¹) en in juni 1916 de wiel-Elfstedentocht, geplaagd door storm en hevige regen.

Het grote evenement wordt de veldrit van De Kampioen, vanaf 1924.

Maar de Brabantse veldritten zetten niet door. Viruly wordt december 1913 op 31-jarige leeftijd burgemeester van Westkapelle in Zeeland en verhuist vandaar in 1921 naar Den Haag.

---

¹¹ *Nieuwe Rotterdamse Courant* (16 augustus 1915).

Een nieuwe start

Vijf jaar na de oorlog maakt het veldrijden bij Scheveningen een nieuwe start. Wielervereniging Excelsior, met C.A.C. Last als voorzitter, organiseert een veldrit op 11 maart 1923, op precies het parcours van acht jaar eerder.¹² 76 deelnemers zijn nu ingedeeld in vier categorieën: renners, touristen, veteranen en dames. Winnaar is de 27-jarige Hagenaar Hermannus Fokko Datema, in 1 uur 2.52. Hij was al vijfde in de veldrit van 1915 en derde bij het Nederlands wegkampioenschap voor profs in 1922 bij Arnhem. De winnares bij de dames is mej. Hoorneman, waarbij mej. W. Celen, die als eerste aankomt, wordt gediskwalificeerd vanwege hulp van buiten.

H.F. Datema haalt een stout stukje uit door op 10 juni ook te zegevieren in een tweede Scheveningse veldrit, in het kader van de Internationale Tentoon-

---

¹² *Rotterdamsch Nieuwsblad* (12 maart 1923), *Algemeen Handelsblad* (13 februari 1923).

stelling voor Sport en Tourisme.¹³ Het parcours van 12½ km. is uitgezet door Last en Viruly. Half zo lang als het oorspronkelijke traject, is het een nauwelijks minder grote uitdaging. Van het Oranje Hotel over het strand ('door het rulle zand moest worden gelopen') landinwaarts naar de Scheveningse Bosjes met 72 treden de Kogelberg op, via Klein Zwitserland en de duinen terug naar het Kurhaus. Liefst 216 deelnemers wagen zich eraan en de boulevard staat zwart van de mensen. Datema wint in 39 minuten, nadat H. Bogers is gediskwalificeerd omdat hij een waarschuwing om af te stappen bij een bruggetje, negeert.

Bij de dames wint mej. C. Visser, een 'klein meisje, ze is vast niet ouder dan 17 jaar, met wapperende haren', haar zus mej. J. wordt tweede, mej. Hoorneman nu vierde.

De veldritten worden een vast onderdeel van het voorjaarsprogramma van badplaats Scheveningen. Veldrijden wordt weliswaar geen standaard wielersport, maar vormt wel een eigen soort entertainment en geeft zowel de 'tourist' als een bepaald type wedstrijdrijder, de stayer-doordouwer, een extra kans zich te meten met gelijken en zich te profileren.

Excelsior organiseert zijn rit tot en met maart 1926, maar het grote evenement wordt de veldrit van wielersportclub De Kampioen, opgericht in 1923, vanaf mei 1924. H. Bogers behaalt dan alsnog zijn overwinning. 'Een monster-demonstratie van de wielersport', heet de aflevering van 1925,¹⁴ met meer dan 200 deelnemers. Twee jaar later zijn het er 340.

'Een monster-demonstratie van de wielersport', de veldrit bij Scheveningen van 1925.

Winnaars die meerdere malen opduiken zijn de Haagse broers Nico en Willem Krens, goede baanrenners, en Leen Buis, de zoon van Christina Buis-Van Willigen, eerste dame in 1915. Een onstuitbaar wielersportenthouster, is zij in 1923 mede-oprichtster van De Bataaf in Halfweg. Zoon Leen wordt in 1927 nationaal wegkampioen bij de amateurs en is deelnemer aan de Spelen van Amsterdam 1928. Naast Christine rijgen mej. M. van Alphen uit Rijswijk en mej. Steffelaar uit Den Haag ereplaatsen aaneen.

¹³ *Het Vaderland* (29 mei 1923), *Algemeen Handelsblad* en *Het Vaderland* (11 juni 1923).

¹⁴ *Het Vaderland* (25 mei 1925). Meer over de periode vanaf 1925 in: Tjoelker, Mariska. *Mien, een vergeten geschiedenis*. Amsterdam: Thomas Rap, 2016

'Tony' Steffelaar is vooral een uitstekend gymnaste bij Olympia, het latere Hellas, en reserve bij Amsterdam 1928. Club-velddritten worden in deze periode georganiseerd door De Germaan in Amsterdam, Excelsior en Sparta in Den Haag en Velox in Tilburg.

Internationaal, dan regionaal

Vooraf in Frankrijk en België is veldrijden ondertussen al een grote sport. Vanaf 1924 wordt jaarlijks in februari bij Parijs het *Criterium International de Cross Country Cyclo Pédestre* gehouden, een officieus wereldkampioenschap. In 1929 starten er Nederlandse viertallen, met Leen Buis en Nico Krens, maar ze kunnen geen potten breken, mede door gebrekkige begeleiding.¹⁵ In februari van dat jaar proberen drie Amsterdamse clubs, De Germaan, Ulysses en Excelsior, als Gerulex een nationaal kampioenschap op te zetten.¹⁶ Maar dit initiatief sneuvelt als de N.W.U. weigert de titel te erkennen, omdat de wedstrijd niet onderbouwd is met een gedegen reglement; voor de oorlog zal er geen nationaal kampioenschap worden verreden.

In 1931 en 1932 starten in het *Criterium* in Frankrijk sterkere en beter begeleide ploegen, wat resulteert in top vijftien plaatsen voor het Limburgse talent Piet Vluggen.¹⁷ Dat houdt niet echt over en Nederlanders starten hierna niet meer. De veldrit van De Kampioen bij Scheveningen van 1933 eindigt enigszins chaotisch: 'De geheele afdeling renners toch, werd gediskwalificeerd, omdat een traject dat loopend moest worden afgelegd, toch gereden was. Bovendien hebben eenige renners zich onhebbelijk gedragen, zoodat een reeks klachten zal worden ingediend bij de N.W.U.'¹⁸ Hij wordt in 1934 voor het laatst gehouden. Winnaar is H.J. Dieterman, een specialist in grasbaanwedstrijden uit Koog aan de Zaan.¹⁹ C.A.C. Last, nu ambtenaar Maatschappelijk Hulpbetoon in Den Haag, overlijdt in juni.²⁰

¹⁵ *Algemeen Handelsblad* (5 februari 1929).

¹⁶ *Het Vaderland* (25 februari 1930).

¹⁷ *Algemeen Handelsblad* (10 februari 1931, 09 februari 1932), *Limburger Koerier* (11 februari 1931).

¹⁸ *Het Vaderland* (26 mei 1933).

¹⁹ *Het Vaderland* (11 mei 1934), *De Telegraaf* (12 mei 1934).

²⁰ *Het Vaderland* (20 juni 1934).